

Gezicht(en) op een antieke stad

Recensie

Jeroen Poblome & Sam Cleymans, *De gezichten van Sagalassos. Blik op een levende stad* (Leuven: LannooCampus, 2019), pp.200. ISBN 978-940-146-0699.

Wie gevraagd wordt om enkele grote stedelijke centra van Klein-Azië in de Grieks-Romeinse periode op te noemen, denkt al snel aan steden als Ephese, Milete, Pergamon en Smyrna. De naam Sagalassos zal daarbij niet zo snel naar voren komen. Nu was Sagalassos ook geen grote stad (het aantal inwoners in de Romeinse periode wordt geschat op 2600-3650) en lag bovendien wat marginaal in een dun bevolkte streek. Al meer dan dertig jaar geleden is archeologisch onderzoek naar deze site gestart vanuit het ‘Pisidian Survey Project’ onder Stephan Mithcell, die verbonden was aan Swansea College (Wales). Dit project werd voortgezet door het ‘Sagalassos Archaeological Research Project’ onder leiding van Marc Waelkens, emeritus hoogleraar klassieke archeologie aan de Katholieke Universiteit Leuven. In 2014 nam Jeroen Poblome het stokje van Marc Waelkens over en samen met Sam Cleymans is hij nu verantwoordelijk voor de publicatie *De gezichten van Sagalassos*, die als doel heeft de stad bij een breder publiek bekend te maken. Want zoals boven gezegd: Sagalassos is momenteel weinig bekend buiten de kring van professionele archeologen. De auteurs hebben ervoor gekozen om de stad letterlijk een gezicht te geven. Zelfs twee gezichten, want centraal in de publicatie staat de geschiedenis van twee inwoners van Sagalassos: een man, die leefde in de 3e eeuw na Chr. (‘De Romeinse man’) en een vrouw, die ergens in de 11e tot 13e geleefd moet hebben, toen de vervallen stad onderdeel was van het Byzantijnse Rijk (‘De Byzantijnse vrouw’). De man is rond de vijftig jaar oud geworden, de vrouw ergens tussen de 30 à 50 jaar.

Aan de hand van de ontdekking van hun graven, het skeletonderzoek en gezichtsreconstructies wordt de lezer meegenomen naar hun leefwereld in het Sagalassos van de klassieke oudheid en de middeleeuwen, met veel details over de werkwijze van de archeologen.

Sagalassos was een stad in de landstreek Pisidië, in het zuidwesten van het huidige Turkije. Pisidië is een bergachtige streek, waar tegen het einde van de 5^e eeuw v.Chr. de eerste stedelijke bebouwing tot ontwikkeling kwam. In de hellenistische periode kreeg Sagalassos het aanzien van een monumentale antieke stad, met een marktplaats, tempels en een imposant theater. Het aantal inwoners was niet groot, maar we moeten niet vergeten dat antieke steden een regio-functie hadden: stad en ommeland vormden een eenheid, en het marktplein en het theater hadden niet uitsluitend een functie voor de inwoners van de stad. In de Romeinse keizertijd beleefde de stad haar bloeiperiode. In de thermen en nymphaea (fonteingebouwen) zijn imposante sculpturen teruggevonden van antieke goden en Romeinse keizers, onder meer een beeld van keizer Hadrianus van meer dan vijf meter hoog! Door aardbevingen en pestepidemieën nam het belang van de stad af. In de Byzantijnse tijd was er nog wel bewoning, maar de bloeitijd was voorbij. Sagalassos bleef tot de 13^e eeuw na Chr. als nederzetting bestaan.

Het boek richt zich niet in de eerste plaats op de geschiedenis van de stad en de belangrijkste vondsten, maar heeft als uitgangspunt het dagelijkse leven van de Romeinse man en de Byzantijnse vrouw. In het eerste hoofdstuk wordt de ontdekking van hun laatste rustplaats beschreven. De Romein (of liever: de geromaniseerde Griek) lag begraven in een ommuurde graftuin, die naar alle waarschijnlijkheid toebehoorde aan zijn familie. In zijn mond had hij een muntje om de veerman Charon te betalen voor de vaartocht over de Styx: een belangrijke vondst voor de datering van het graf in de vroege derde eeuw na Chr. Een gouden plaatje met de afbeelding van een bij was op zijn mond gelegd. Aan zijn hand droeg de man een vergulde ring met een afbeelding van Ares of de held Lakedaimon, de mythische stichter van Sagalassos. De Byzantijnse vrouw moest het met een veel eenvoudiger graf stellen. Zij lag in een grafveld dat was aangelegd rond een kapel, die in de ruïnes van een antieke tempel was gebouwd. In deze periode werden er geen grafgiftten meegegeven, zodat de datering van het graf moeilijker is: ergens tussen 1100 en 1300 na Chr. De fysieke conditie van beide volwassen mensen was niet goed. In hoofdstuk 3 ('Wee je gebeente!') lezen wij dat de fysisch antropologen vooral bij de Romeinse man slecht herstelde botbreuken, tandletsels (met ernstige infecties) en gewrichtsaandoeningen hebben vastgesteld. De Byzantijnse vrouw had ook last van een slecht gebit, maar

---

was verder in een iets betere conditie. Waarschijnlijk ten gevolge van het karige dieet in de middeleeuwen was zij niet groter dan 1.51 meter.

In het interessante hoofdstuk 4 ('De doden krijgen een gezicht') wordt uitgelegd hoe een verantwoorde gezichtsreconstructie in haar werk gaat. De botstructuur van de schedel geeft veel inlichtingen over vorm en bijzonderheden van het gezicht. De Romeinse man had bijvoorbeeld een sterk geprononceerde kaaklijn. Het is dan jammer dat bij de reconstructie een woeste baard is toegevoegd, zodat van die kaaklijn niets meer te zien is (hij lijkt meer op een 'woeste Galliër' dan op een gecultiveerde Griek in de Romeinse tijd). De Byzantijnse vrouw heeft een gaaf mediterraan gezicht met hoge jukbeenderen, maar ook hier is het haar piekerig en onverzorgd weergegeven.

Het boek sluit af met hoofdstukken over hoe het dagelijks leven van beide hoofdrolspelers eruit kan hebben gezien, bijvoorbeeld hoe de woningen waren, wat er op tafel kwam, hoe het serviesgoed kan worden gereconstrueerd etc. Een leuke toevoeging is een antiek recept: een linzenstoofpotje voor vier personen, met onder meer wortelen, koriander, peper, verse munt, vissaus, vijgensiroop, honing en wijnazijn. Voeding bleek niet altijd zonder gevaren, zo lezen wij in hoofdstuk 7 ('In ziekte en gezondheid'). De lage gemiddelde leeftijd in de oudheid wordt hier in verband gebracht met de hoge kindersterfte. Deze zou samenhangen met de overgang van borstvoeding naar (onhygiënisch) voedsel. Bijzonder veel kinderen overleefden die fatale overgang niet, zoals antieke artsen al constateerden. Hoofdstukken over grafgebruiken en de etnische samenstelling van de bevolking sluiten dit informatieve boek af. Hier krijgen tenslotte onze anonieme hoofdrolspelers een echte naam: Rhodon voor de Romeinse man, en Eirènè voor de Byzantijnse vrouw.

De gezichten van Sagalassos is een vlot geschreven populair-wetenschappelijk werk, dat de werkwijze van de archeoloog inzichtelijk maakt voor een groot publiek. Het rijke illustratiemateriaal helpt om de archeologische informatie te verduidelijken. De hoofdstukken worden afgewisseld met levendige teksten, waarin studenten vertellen over hun ervaringen, bezoekers van de site hun commentaar geven en de Turkse arbeiders aan het woord komen over hun band met de eeuwenoude stad. Kortom, een prima kennismaking met Sagalassos, haar bewoners en de praktijk van een opgraving met forensisch onderzoek.

Ruurd Binnert Halbertsma
Conservator Rijksmuseum van Oudheden, Leiden
r.halbertsma@rmo.nl

